

Seyid Əzim Şirvaninin satirik yaradıcılığında ictimai tənqid və maarifçilik

Günel Quliyeva

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, dissertant
E-mail: gunelramizqizi90@gmail.com

Annotasiya. Seyid Əzim Şirvani XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli maarifçilərindən biri kimi satirik poeziyamızda mühüm rol oynamışdır. Şairin satirik yaradıcılığı gerilik, nadanlıq, riyakarlıq və ədalətsizliklərlə dolu mübarizəyə yönəlmişdi. Seyid Əzim Şirvani sadə, anlaşıqlı dildə yazaraq, xalqı maarifə səsleyir, cəhalət yuxusundan oyatmağa çalışırdı. Yazdığı əsərlərdə maarifçilik ideyalarını və bəşəri-dünyəvi düşüncəni ön plana çəkən Seyid Əzim Şirvani satirani təkcə gülüş hədəfi kimi deyil, eyni zamanda ictimai tənqid və islahat aləti kimi istifadə etmişdir. O, dövrün əsas ictimai bəlaları hesab olunan savadsızlıq, riyakarlıq, dini fanatizm, qadın hüquqlarının pozulması kimi halları tənqid atəşinə tutaraq maarifçiliyin və aqlın üstünlüyünü ön plana çəkirdi. Şairin satirik məzmunlu şeirləri Azərbaycan ədəbiyyatında milli oyanış və tənqidi realizmin inkişafında xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Açar sözlər: Seyid Əzim Şirvani, maarifçilik, satira, realizm, ictimai tənqid

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 15.05.2025; qəbul edilib – 27.05.2025

Social criticism and enlightenment in the satirical work of Seyid Azim Shirvani

Günel Guliyeva

Institute of Manuscripts named after Mahammad Fuzuli of ANAS, dissertator
E-mail: gunelramizqizi90@gmail.com

Abstract. Seyid Azim Shirvani, as one of the prominent enlighteners of 19th century Azerbaijani literature, played an important role in our satirical poetry. The poet's satirical work was aimed at the struggle against backwardness, ignorance, hypocrisy and injustice. Writing in a simple, understandable language, Seyid Azim Shirvani called on the people to enlightenment and tried to awaken them from the sleep of ignorance. In his works, Seyid Azim Shirvani, who emphasized the ideas of enlightenment and human-worldly thinking, used satire not only as a target for laughter, but also as a means of social criticism and reform. He criticized the main social evils of the time, such as illiteracy, hypocrisy, religious fantasy, and violation of women's rights, and emphasized the superiority of enlightenment and reason. The poet's satirical poems are of particular importance in the development of national awakening and critical realism in Azerbaijani literature.

Keywords: Seyid Azim Shirvani, enlightenment, satire, realism, social criticism

Article history: received – 15.05.2025; accepted – 27.05.2025

Giriş / Introduction

Seyid Əzim Şirvani klassik üslubda yazdığı şeirləri ilə orta çağ ədəbi ənənələrini, ictimai məzmunlu əsərləri ilə yeni dövrün çağırışlarını dilə gətirməklə özündə iki böyük epoxanı birləşdirən

nəhəng sənətkar idi. Seyid Əzimin ictimai məzmunlu şeirləri onun vətənpərvərlik, yurdsevərlik, milli təəssübkeşlik ruhundan doğur və Azərbaycan xalqının keçmişdən gələcəyə istiqamətlənən yolunda körpü rolunda çıxış edirdi. Amma şairin yeniləşmək, müasirləşmək istəyi, avropalılışmaq arzusu inkarçılıq fəlsəfəsinə deyil, humanist-insani dəyərlər üzərində evolyusiya, ictimai tərəqqi, köhnənin müsbət tərəfləri ilə yeni mütərəqqi dəyərlərin sintezi məntiqinə söykənirdi. Seyid Əzim islama münasibətdə ümmətçi, türklüyə münasibətdə türkçü, Azərbaycana münasibətdə vətənçi idi. Əslində, bu üçlü konfigurasiya onun ədəbi mübarizəsinin, poetik cihadının əsasını təşkil edirdi. Seyid Əzimin ictimai mahiyyət daşıyan şeirləri onun yüksək ideallarının, üsyançı məfkurəsinin bədii ifadəsi olmaqla bərabər, həm də şairin poetik proqramı idi. Şirvani təkcə tənqid və ifşa etmir, cəmiyyətin hansı yolla getməli olduğunu göstərirdi. Şairin bütün satiraları, təmsilləri, təziyanələri, həcvləri, xitab və nəsihətnamələri özündə ümumi ideyanı ehtiva edən konkret beyt və ya beytlərlə başa çatır. Məsələn, şairin “Dəvə və balası” adlı təmsilində söhbət ağır yük altında səhraları dolaşan bir dəvə balasının anasına şikayətindən gedir, dəvə balası anasından niyə bu qədər “məşəqqət və mərarət” çəkdiyini, bir an dincəlmədiyini soruşur, ana ixtiyarının öz əlində olmadığını, “sarbanın əlində” olduğunu deyir. Lakin feodal-patriarxal cəmiyyətin qayda-qanunlarına etiraz üzərində qurulmuş ana ilə bala arasındakı dialoq sadəcə təsvirlə bitmir, müəllif vəziyyətdən çıxış yolunu müsəlman dünyasının elmə, texnologiyaya yiyələnməsində görür və sonda fikrini belə yekunlaşdırır:

*Leyk təhsilə eylə sən tədbir,
Şayəd olsun müvafiqi-tədbir. [5, s.502]*

Əsas hissə / Main part

Seyid Əzim Şirvanini dövrünün böyük realist şairi kimi tanıdan, onu döyüşkən, mübariz sənətkarlar cərgəsinə qoşan, böyük ideallar uğrunda fədakar qələm sahibinə çevirən onun satiralarıdır. “Seyid Əzimin fəaliyyəti sayəsində satira XIX əsrin 70-80-ci illərində yüksək bir inkişaf mərhələsinə qalxdı” [3, s.481]. Cəmiyyət daxilindəki bütün neqativ qüvvələr – yalançı, süründürməçi, xalqına yuxarıdan aşağı baxan dövlət məmurları; milli düşüncə və təfəkkürdən uzaq, kimliyini dərk etməyən saxta ziyalı təbəqəsi; öz yurddaşlarına, həmvətənlərinə qənim kəsilən, ancaq özündən yuxarıdakıların qarşısında qul olan mülkədarlar, feodal sinfi; dinlə alver edən axundlar, mollalar, seyidlər, hacılar, kərbəlayilər, cahil dindarlar onun əsas tənqid hədəfi idi. “Alimləri məzəmmət edən cahillərə” adlı satiranın əvvəlində sahiyə müraciət edən şair həqiqətləri dilə gətirmək üçün badə istəyir, amma bu, “tərsa, deyil, kinişt (sinaqoq), kəlisə” badəsi deyil, bu, “badəyi-mövla”dır. Bu, sufi badəsidir, insanı həqiqətlərə qovuşdurur. Amma təəssüf ki, müsəlmanlar binayi-qədimdən həqiqət yolundan uzaqlaşmış, Əhrimənə uyub, peyğəmbərin vəsiyyətini unudub.

*Uydular Əhrimənə, hökmi-Süleyman qaldı,
Bir də həqqin bizə göndərdiyi fərman qaldı.
Bənd olub zahirinə, batini-Quran qaldı,
Kəsdilər suyunu, əfsürdə gülüstan qaldı,
Necə ki, indi də zahirdi o asar bu gün. [5, s.9]*

Bu şeiri iki hissəyə bölmək olar: birinci hissədə şair islam dünyasındakı qarşıdurmanın səbəblərini izah etməyə çalışır və bunu ilk əvvəldən peyğəmbərin vəsiyyətini, Quranın hökmlərinin düzgün başa düşülməməsində görür, onun bütövlükdə müsəlman Şərfinə xas olduğu və həmin tendensiyanın bu gün də davam etdiyini vurğulayır, şeirin ikinci hissəsində isə, avam və cahil insanların alimlərə irad tutmasını istehza ilə bildirir. Aşağıdakı bəndlərdə bunu aydın görmək olar:

*Bir yaman əsrdi mən bilməyirəm, vaveyla,
Fitnəyi-dövri qəmər yoxsa olubdur peyda.*

*Götürüb mənəbi-Molla Nəqi hər bisəri pa.
Az qalib Ağca bacı da gəlib olsun molla,
Yoxdu hərçənd ki, həlvasına bazar bu gün.* [5, s.11-12]

Şairin ictimai məzmun baxımından olduqca kəskin satıralarından olan “Şirvanın təzə bəyləri haqqında” müxəmməsi dövrün hadisələrinin daha geniş müstəvidə cəsarətli və sərt şəkildə tənqidi ilə fərqlənir. Seyid Əzimin Rusiya işğalından sonra Azərbaycanın sosial-siyasi, mədəni-iqtisadi, mənəvi-əxlaqi həyatına özbaşınalığın, rüşvətxorluğun, ədalətsizliyin, insan istismarının necə oturmasından, çar hökumətinin bir millətin daxilində hansı yolla nifaq və qarşıdurma toxumu səpməsindən bəhs edən bu şeirində kinayə, sarkazm tez-tez nostalgiya ilə əvəzlənir. Şair dəyişiklikləri müqayisə müstəvisində aparmaqla, hətta feodal-patriarxal mühitin belə çarizmin işğalından yaxşı olduğunu sübut etməyə çalışır. Seyid Əzim Şirvaninin bəzi əsərlərindən çıxış edərək onu ruspərəstlikdə ittiham edənlər şairin rus mədəniyyətinə, dilinə, ədəbiyyatına münasibətilə onun rus işğalçı siyasətinə münasibətini qarışdırırlar. Seyid Əzim Rusiyanın Azərbaycanda apardığı siyasəti işğalçılıq adlandırır, onun nəticələrini – idarəçilik sistemindəki eybəcərlikləri, haqsızlığı, ədalətsizliyi, hüquqsuzluğu kəskin tənqid atəşinə tuturdu:

*Etdi çün dövləti-Rusiyə bu mülki təsxir,
Səltənət mülkünü ta istədi qılsın təmir.
Yaranal Yermolovi-sahibi-əqlü tədbir,
Şirvanın bəylərini birbəbir etdi təhrir,
Hər kəsin layiqi-əhvalını tibyan elədi.* [5, s.13]

Şairin “Şamaxının təzə bəylərini həcv” şeiri onun irəlidəki satırası ilə demək olar ki, müştərək ideyaya, məzmunu və hədəfə malikdir. “Satıranın əsas təsvir və tənqid hədəfi bəy olmaq məğzinə tutulan adi adamlardır. Onları “dövlətdən hörmət” görmək, müftə pul yemək arzusu bu yola təşviq etmişdir. Maarifçi dünyagörüşünün məhdudluğu üzündən dövlət siyasətinin çirkin mahiyyətini görə bilməyən təzə bəyləri şair mənəvi kasıblıqda, dünya malından ötrü qeyrətsizlik göstərərək iman satmaqda ittiham edirdi” [4, s.187-188].

*Xəlqi bidin eləyib gör necə bəylik həvəsi,
Tərk edib axirəti, cümlə tutub dünyanı.* [5, s.21]

Şair təkcə bəy olmaq istəyənləri dinsiz, axirəti tərk edən dünyagir, biqeyrət, bihümmət adlandırmır, həm də onları bu vəzifəyə seçənləri, bu titula layiq görənləri imana, Qurana xilaf çıxmaqda ittiham edirdi. Şair haqqı çatmayanlara bəy adını verən komissiyanın 12 nəfərlik üzvünün könüllü şəkildə kafərliyi öz boynuna götürdükələrini bildirir və onların Allahın qəzəbinə gələcəyinə əminliyini ifadə edir:

*Biri bəy olmaq üçün on ikisi kafər
Tutar axır olan həm qəzəbi-rəbbani.* [5, s.21]

Seyid Əzim daha sonra ümumi tipik obrazlardan fərdiləşməyə keçir: bəy seçənlərin və seçilənlərin hər birinin portretini cızmağa, xarakterik xüsusiyyətlərini göstərməyə çalışır. Onun üçün bəylik sadəcə, var-dövlət yiyəsi olmaq, bazar-ticarətə sahiblik etmək deyil, əsil-nəsəbdir, qəhrəmanlıqdır, ləyaqətdir, xalqa xidmətdir, onu maarifləndirməkdir. Amma bəy adını “insan nəsli içərisində şeytan kimi görünən, əzazilsifət, bədheybətliyi ilə köpəyi belə qorxudan, tamahkar, bir udum halva üçün yalana and içməyə hazır olan çopur Əhməd”ə, “özünüdartan” Kəblə Hüseyn Nəzər oğluna, “palanı olmayan, amma yaxşı eşşək olan”, “bəyliyinə şahid körk ilə zindanı göstərən Hacı Əhməd”ə, “çoban oğlu, anası Kövsər Qələbəzər əhli üçün çörəkbişirən” Hacı Kazıma, “heç bir döyüşdə qılinc çıxarıb baş kəsməyən, heç bir cəngdə əlinə qalxan almayan Hacı Turab oğlu Qurutdu Məmməd”ə və s. veriblər. Şair yalnız iki nəfərin bu ada layiq olduğunu bildirir.

*İki kəs var ki, bəli, onlara bəylik yaraşar
Sahibi cudü səxa, rəhmü mürüvvət kani. [5, s.24]*

Onu da qeyd edək ki, şairin siyasi tənqidi hədəfinə təkcə rus çarizmi deyil, İran despotizmi, feodal-patriarxal ənənələr içində boğulan klassik Şərqi ölkəsi də məruz qalırdı. Şair siyasi satiralarında qələmini süngüyə çevirib birbaşa şahlıq quruluşunu, onun idarəçilik metodunu, insan hüquqsuzluğunu, hakimiyyətin başında duran şəxsin hər şeyi öz eys-ışrətinə qurban verməsini, xalqın yaşayışı, güzəranı barədə düşünməməsini kəskin tənqid hədəfinə çevirirdi. Seyid Əzim Şirvani “Nəsrəddin şahın həcvində” adlı şeirinin əvvəlində qeyd edir ki, o öz “Təzkirə”sində İranın o zamankı hökmdarı Nəsrəddin şahı mədh etmiş, onun haqqında onun haqqında “səmimi-dil”dən gözəl sözlər işlətməmişdir. Doğrudan da, “Nəsrəddin şahın mədhində qəsidə”sində şair klassik üsluba uyğun olaraq şahı yüksək epitet və təşbihlərlə bəzəmiş, onu obrazlı ifadələrlə tərənnüm etmişdir. Şair Nəsrəddin şahı “ikinci İskəndər”, “Fərudini-ədalət”, “Nuşirəvan”, “xurşidi-fələk”, “zilli-həq”, “mehri-dirəşan”, “şahənşahi-ədl” və s. kimi parlaq ifadələrlə oxucuya təqdim edir, ona mədh və dualar oxuyur:

*İlahi bəxtü dövlət Nəsrəddin şahə yar olsun,
Sərirə səltənətdə ta qiyamət şəhriyar olsun.
Cahan durduqca dursun Xızr tək bu dəhri-fanidə,
Cahan abi-həyati feyziinə ümmidvar olsun. [6, s.9]*

Lakin bu təmtəraqlı misraların müəllifi sonradan yanıldığını, şahdan xalq üçün imdad gözləməyə dəymədiyini başa düşür və peşmançılıq keçirir. Çünki Nəsrəddin şah 1865-ci ildə təzəcə dağıdıcı zəlzələdən çıxan Şirvandan keçib Rusiyaya gedərkən yerli şirvanlılar şahın ziyan çəkmiş şəxslərə yardım edəcəyini düşünürdü, lakin şah heç onları qəbul da etməmiş, gecə yatıb səhər yoluna düzəlmişdi.

Seyid Əzimin bir çox qəsidələrindən, ictimai məzmunlu şeirlərindən və satiralarından çıxış edərək onu “kəmetiqad”, dinə laqeyd münasibət bəsləyən “mülhid”, “dəhri” damğaları ilə damğalayanlar həmişə olmuşdur, sovet dövründə isə marksist-leninçi ideologiyanın daşıyıcısı olan bir çox “ədəbiyyatşünas alimlər” hətta onu ateist bir sənətkar kimi qələmə verməyə çalışmışlar. Bu yanaşma zamanında Firidun bəy Köçərli də narahat etmiş, şairin dini məzmunlu şeirlərindən nümunələr gətirməklə onun İslam dininə, islam şəriətinə ehtiram bəsləyən sənətkar olduğunu sübut etmişdir. F.Köçərli yazır: “Pəs əşxası ki, mərhumun haqqında sui-zəndə olub, onu kəmetiqad, süstrəy müsəlmanlardan hesab ediblər, böyük səhvü xəta etmiş olublar. Biəməl alimlərə və ziyankar vaizlərə açıq-açıqına acı söz deyib onlara lənət oxuyan kəs layiqi-təhsin və afərindir, nəinki təzmim” [2, s.46].

Ümumiyyətlə, Seyid Əzimin dini şeirləri bu gün də müxtəlif müstəvilərdə interpretasiya olunmaqdadır, hansısa beyti kontekstdən çıxarmaqla, yaxud onun hansısa bir şeirinə nəzirə yazıb onu şairin adından təqdim etməklə (məsələn, Seyidə aid olmayan “Öküz oğlu” adlı şeir) onun şiə, sünni, vəhabi, babi, xarici məzhəbinə mənsub olması barədə iddialar irəli sürülür ki, bunların heç birinin əsası yoxdur. Əslində, Seyid Əzim riyakarlıqdan, nadanlıqdan, cəhalətdən kənar, insanı mənəvi saflığa, düzlüyə, dürüslüyə səsləyən, millətin maariflənməsində önəmli rol oynayan bir islam fədaisi idi. Əslində, “Hacı Seyid Əzim öz əsrinin ayineyi-həqiqətnüması olub, bizim şüeramızın möhtərəmlərindən Qasım bəy Zakir, Mirzə Əbülqasım Nəbati, İskəndər ağa Şair kimi millətin cəhalət və zəlalətdə qalmaqlarına bais olan üləma və fanatik ruhani sinfi ilə həmə vəqt cəngdə olubdur. Bu sinif onun xoşuna gəlməyən firqə olubdur ki, ömrünün çoxunu onların paxırının üstünü açmağa, riyayi ibadət və min cürə hiyləvü təzvirlərini xalqa göstərməyə səy edibdir” [2, s.38].

Seyid Əzimin satiralarında xeyli sayda dini adlara rast gəlirik ki, bu adlar tarixi-tipoloji müqayisəyə imkan verməklə dövrün acgöz, tamahkar, yalançı ruhani təbəqəsinin nümayəndələrinin mükəmməl obrazını yaratmağa xidmət edir. Şair zülümkar, ədalətsiz, qaniçən insanları islam

tarixinin əli qana batmış tarixi şəxsləri-Mərcanənin oğlu (Kufə hakimi İbn Ziyad nəzərdə tutulur), Yezid, Əzrəq, Hərmələ, Öməri-Səd, Sənan ibn Ənəs, Şümri-şəqi və s. ilə müqayisə edir və xurafat, fanatizmin 1400 ildən sonra da bu insanlara kamilləşməyə, bütövləşməyə imkan vermədiyini diqqətə çatdırmağa çalışır. Seyid sanki aradakı zaman məsafəsini götürür, keçmişə boylanmır, əksinə, keçmiş zəmanəsinə gətirir və hətta peyğəmbərin həmin şəxsləri özünə ümmət saymayacağını vurğulayır.

*Cəddim tüpürür görsə sizi ruzi-cəzadə,
Söylər ki, deyilsiz mənə ümmət, köpək oğlu. [5, s.34]*

Ümumiyyətlə, Seyid Əzim şeirlərinin xarakterik xüsusiyyəti onların zamansızlığında və məkansızlığındadır. Uzağa getməsək, belə onun üfünün bir ucu Füzuli dövründədi, digər ucu XXI əsrdədir. Şeirlərin mətn və forma genişliyi onların daxili sərhədsizliyində öz əksini tapır. Filologiya elmləri doktoru Cavanşir Yusifli yazır: “Zakirdən fərqli olaraq, Seyid Əzimdə satirik kontekstə keçid “yarğanlar şəklində” hiss edilmir. Seyid Əzimin bu tipli mətnlərində vəziyyəti duyaraq, yaşayaraq, ondan çıxış yolunun qaldığını güman edərək yazmaq tərzini hiss edilir. Başqa bir tərəfdən - forma baxımından da Seyiddə bu keçid, sanki öz intonasiyasına ironiya ilə süslənir” [9]. Seyidin satiralarının böyük hissəsi onun qəzəlləri ilə eyni formanı bölüşür, sadəcə olaraq onların arasında intonasiya fərqi var.

Seyid Əzim “Quba təziyədarları və xeyməni qarət edənlərə” adlı şeirində kimisə təhqir etmək, alçaltmaq niyyətində olmadığını, sadəcə olaraq əsrdaşlarına ibrət dərəsi vermək istədiyini qeyd edir. Seyid Əzim müasirləri olan din xadimlərini “əsl müsəlman kimi doğru, dürüst, yalandan uzaq, bəsirət və mərifət sahibi kimi görməyə”, onları həqiqi insanlığa xidmət etməyə çağırırdı [5, s.64].

*Seyid cühələ fövcinə bu sözləri yadı,
Ta eyləyəsiz haldən ibrət, köpək oğlu. [5, s.35]*

Seyid Əzim bir milli təəssübkeş olaraq xalqının daim qabaqda olmasını, tərəqqi etməsini, dünyanın inkişaf etmiş xalqlarının sırasına qovuşmasını arzu edir, düşmənlərin qarşısında başını uca tutmağı, elmə, maarifə yiyələnməsini vacib sayırdı. Şair bir beytində deyirdi:

*Bari elə olmaq ki, bizə gülməyə düşməni,
Hər şəhərdə var xarici millət, köpək oğlu! [5, s.32]*

S.Ə.Şirvaninin “Tələbənin hadisəsi”, “Müctəhidin təhsildən qayıtması”, “Elmsiz alim”, “Köhnə elmdən şikayət”, “Köpəyə ehsan”, “Riyakar abid”, “Yerdəkilərin göyə şikayəti”, “Bəlx qazisi və xarrat”, “Alim oğul ilə avam ata” və s. kimi satiralarında da din pərdəsi altında öz mənafeələrini güdən, xalqı aldadan ruhanilərin, axundların, yalançı din xadimlərinin ümumiləşdirilmiş obrazları yaradılmışdır. Bütün bu tənqidlərə baxmayaraq, Seyid Əzim İslama qarşı çıxmır, onun tarixinə, ənənələrinə, adətlərinə ehtiramla yanaşır.

*İndi naxoşdu-milləti-islam,
Ona lazımdır eyləmək əncam.
Dərdimizdir bu dərdi-nadanlıq –
Ki, tutubdur bizi pərişanlıq.*

Nəticə / Conclusion

Seyid Əzim millətin avamlıq, cahillik xəstəliyindən (o, buna naxoşluq deyirdi) qurtulmasının yolunu dünyəvi mətləblərin açılmasında, təhsilin ruhanilərin təsirindən çıxarılmasında, avropalılar kimi Ayın, Günəşin nədən tutulmasının, zəlzələnin nədən baş verməsinin səbəblərini öyrənməkdə görürdü. O, dünyəvi məktəblərin açılmasına müqavimət göstərən şəxslərə başa salmağa çalışırdı ki,

burada dinə, şəriətə zidd və ziyan olan bir şey yoxdur. Seyid Əzim bu fikirləri səsləndirərkən intonasiyanı tez-tez dəyişirdi, bəzən sərt, bəzən sakit, bəzən isə fikrini lağlağı şəklində çatdırırdı. Amma bütün hallarda dəqiq hədəfə vururdu. Məhz bu nöqtəyi-nəzərdən onun satirik əsərləri yalnız dövrünün güzgüsü deyil, həm də gələcək nəsillər üçün qiymətli ədəbi və ictimai irsdir.

Ədəbiyyat / *References*

1. Əhmədli R. Seyid Əzim Şirvaninin fəlsəfi görüşləri. – Bakı: Elm, 2005, 196 s.
2. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı. II cild. – Bakı: Avrasiya press, 2005, 560 s.
3. Qasımzadə F. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: Elm və təhsil, 2017, 552 s.
4. Məmmədov X. XIX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı. – Bakı: SBC nəşriyyatı, 2006, 212 s.
5. Şirvani Seyid Əzim əsərləri. II cild. – Bakı, Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası nəşriyyatı, 1969, 649 s.
6. Şirvani Seyid Əzim Əsərləri, III cild. – Bakı, Elm, 1974, 304 s.
7. История Ирана. – М. Издательство МГУ, 1977.
8. <https://manera.az/index.php?newsid=8322>
9. <https://clb.az/elektron/Kocerli/meqale/122.pdf>

Социальная критика и просвещение в сатирическом творчестве Сеида Азима Ширвани

Гюнель Гулиева

Институт рукописей имени Мухаммеда Физули НАНА, диссертант

E-mail: gunelramizqizi90@gmail.com

Резюме. Сеид Азим Ширвани, как один из выдающихся просветителей азербайджанской литературы XIX века, сыграл важную роль в нашей сатирической поэзии. Сатирическое творчество поэта было направлено на борьбу с отсталостью, невежеством, лицемерием и несправедливостью. Писавший простым, понятным языком, Сеид Азим Ширвани призывал народ к просвещению и пытался пробудить его от сна невежества. В своих произведениях Сеид Азим Ширвани, подчеркивавший идеи просвещения и глобально-мирового мышления, использовал сатиру не только как мишень для смеха, но и как средство социальной критики и реформ. Он критиковал основные социальные пороки того времени, такие как неграмотность, лицемерие, религиозный фанатизм и нарушение прав женщин, и подчеркивал превосходство просвещения и разума. Сатирические поэмы поэта имеют особое значение в развитии национального пробуждения и критического реализма в азербайджанской литературе.

Ключевые слова: Сеид Азим Ширвани, просвещение, сатира, реализм, социальная критика